

POSUDEK DIPLOMOVÉ PRÁCE

Typ posudku: vedoucí práce

Autor/ka práce: Magdaléna Gorčíková

Název práce: Potenciál knih jako zdroj kognitivního kulturního kapitálu: vliv na dosažené vzdělání a socioekonomický status

Vedoucí práce: PhDr. Jirí Šafr, Ph.D.

Oponent/tka:

Navržené hodnocení: výborně

Zdůvodnění Vašeho hodnocení práce (zejména výhrad a kritických připomínek) rozepište podle níže uvedených kritérií.

1. Je cíl práce (výzkumná otázka) jasně formulován a odpovídají mu závěry? Je práce vhodně strukturována?

Cíl práce je jasně formulován, shrnuje ho otázka: Jakým způsobem ovlivňují knihy úspěch v životě jedince? Životní úspěch studie sleduje ve dvou rovinách: vzdělanostních výsledků a dosahování socioekonomického statusu resp. třídního postavení v generaci dnešních třicátníků.

Autorka si zvolila velmi aktuální téma. Problematika čtenářské gramotnosti dětí je v současné době akcentována ve veřejném diskursu zejména v souvislosti se zveřejněním výsledků mezinárodního srovnávacího výzkumu PSIA 2009. Média a veřejnost upírají pozornost především k roli školy, přitom se ovšem poněkud zapomíná na dominantní vliv rodiny při utváření čtenářství, zejména v období před vstupem do školy (a potažmo obecně na motivaci ke vzdělávání). Autorka směřuje úsilí k tomu, aby ukázala, že je to právě rodinné tzv. pro-čtenářské klima co umožňuje vytvoření (či naopak nevytvoření) čtenářských návyků, které později napomáhají ve školním úspěchu.

Předložená magisterská práce tak jde za rámec toho, co prezentují výsledky výzkumů čtenářské gramotnosti – mapuje prvky čtenářské socializace v závislosti na postavení rodiny a dále ukazuje, že vztah vzdělání a čtení je reciproční. Hlavním argumentem práce je, že čtenářství není jen výsledkem vzdělání, jak je tradičně chápáno, ale také se stává specifickým prvkem kulturního kapitálu, který k dosaženému vzdělání (a posléze profesnímu statusu) napomáhá. Práce tak sleduje sociologicky nesmírně produktivní otázku: co stojí v pozadí mobilitně vzestupné dráhy? Zařadit jí lze do kulturalistického proudu rozvíjeného zejména v holandské sociologii (např. H. Ganzeboom, P. De Graaf, H. Kraaykamp a dal.) a také ve Spojených státech (P. DiMaggio, O. Lizardo).

Klíčovou myšlenkou je zde, že čtení napomáhá rozvíjet u dítěte intelektové schopnosti a proto tvoří specifický typ kulturního kapitálu, který – pokud chceme adekvátně posoudit platnost teorie kulturní reprodukce – je třeba odlišit od elitistického vysoko-kulturního kapitálu spojeného s dominantním kulturním kódem. Podstatné jsou pak dva poznatky, zaprvé pro-čtenářské klima není dostupné všem dětem (třídní diference) a zadruhé čtenářství napomáhá mobilitnímu vzestupu. Tuto linii sleduje jak výklad, tak závěry práce. Teoretická část je čtivým pojednáním o problematice čtenářské socializace, zejména je detailní pozornost věnována jejím různým etapám ve fázích dětství a adolescence. Autorka čtenáře provází jasnou výkladovou linií, od úvodu „co znamená v dnešní době číst“, přes spletité klubko čtenářské socializace, aby se konečně dostala k rozhodující části práce, ve které je čtení pojato jakožto prvek ovlivňující mechanismus stratifikačního procesu. Strukturace práce je tak jasná a přehledná. Cíle byly naplněny.

V kontextu zmíněné teorie kulturní reprodukce mne pak poněkud mrzí, že autorka již nenašla čas podrobněji rozpracovat koncept kognitivního kulturního kapitálu. Ve své práci ho uvažuje jakožto

výchozí bod, nicméně tato problematika je relativně nová a jistě by tak zasloužila další argumentaci. Pasáž 3.1.3 se mi v této souvislosti zdá stručná a poněkud v ní postrádám koncentraci systematizovaných argumentů, které jsou jinak v diplomové práci zevrubně předestřeny na jiných místech (myslím, že někdy nezaškodí polopaticky se opakovat). Strukturu i závěry diplomové práce to ovšem nenarušuje, spíše jde o výzvu pro další práci. Doufám, že autorka se k tomuto tématu vyjádří u obhajoby a zejména, že se této problematice bude věnovat i po skončení magisterského studia ve své další badatelské práci.

2. Opírá se autor/ka o dostatek literatury relevantní tématu práce? Využívá i cizojazyčné texty?

Vezmeme-li v úvahu dominantně empirickou povahu práce, pak je rozsah literatury nadprůměrný. Využito je mnoho cizojazyčné literatury. Sympatické je, že autorka propojuje dva okruhy literatury: literární vědy spolu s vývojovou psychologií se sociologickou perspektivou kulturního pozadí společenských nerovností. Textu jsem našel několik odkazů které nejsou uvedeny v seznamu literatury (Gavora 2003, Halt 1986, Mullis et al. 2004, Gavora, Pujman 1967, Horáčková 2007, Sorokin 1927).

3. Jaká je kvalita použitých dat nebo zdrojů (včetně jejich výběru, sběru a popisu) a metod jejich analýzy?

Hodnotit kvalitu použitých dat mi nepřísluší, neb jsem hlavním autorem koncepce výzkumu. Distinkce a hodnoty 2008 a v práci je z datového souboru využito mnoho syntetických proměnných pocházející z mé dílny. Empirická část je založena na bivariátním popisu diferenciaci pro-čtenářského klimatu a čtenářství v dětství v závislosti na postavení rodiny. Hlavní těžiště pak spočívá ve vícerozměrné analýze využívající regresní modely. Velmi oceňuji logické rozvržení analýz do jednotlivých etap od formování čtení v dětství přes vliv čtenářství na výsledky na základní škole, volbu střední školy až po vstup do servisní třídy. Cenná je aplikace tranzitivního logistického modelu – přechod na střední školu maturitního vs. nematuritního typu.

4. Jaká je kvalita argumentů, o něž autor/ka opírá závěry, k nimž dospěl/a?

Musím konstatovat, že práci je radost číst. V záplavě studentských prací, které často víceméně neopouští mechanický popis (či přesněji řečeno opis) literárních pramenů je dílo M. Gorčkové ukázkou samostatného myšlení, schopnosti interpretace a syntetizující argumentace závěrů na základě výsledků empirické analýzy.

Ač to není předmětem práce (ta se zabývá specificky rolí čtenářské socializace na sociální mobilitu), kapitola 3 – čtení jako kulturní dimenze nerovností by podle mne mohla obsahovat širší diskusi sociologických přístupů k problematice mezigenerační transmise socioekonomického statusu, takto by totiž nepoučený čtenář mohl nabýt dojmu, že jediné s čím sociologie zkoumající sociální stratifikaci přišla je konfliktualistická teorie tzv. kulturní reprodukce. V kontextu tématu práce a směřování empirické analýzy bych proto uvítal větší představení zejména teorie kulturní mobility P. DiMaggia (zmíněna je na str. 53), případně aktuální kritiku modelu kulturní reprodukce. Rovněž, a to s tím přímo souvisí, kapitola 3.2 věnovaná sociální mobilitě by dle mého názoru mohla být rozsáhlejší, vhodné by bylo ještě diskutovat mechanismy vzestupné mobility (mezi něž, jak autorka ukazuje na jiném místě, pro-čtenářské klima rodiny jakožto specifický typ kulturního kapitálu rozvíjející čtenářství dítěte patří). Vždyť právě vzestupná sociální mobilita je v centru zájmu práce.

5. Jsou v práci autorova/autorčina tvrzení a zjištění jasně odlišena od tvrzení a zjištění převzatých?

Ano, jednoznačně.

6. Jaká je úroveň odkazového aparátu, jazyka a dalších formálních náležitostí?

Odkazový aparát splňuje formální náležitosti. Příznačný je kultivovaný styl psaní, což dokumentuje čtivý úvod a závěr práce. V práci jsem narazil na několik překlepů a na straně 61–62 se ze záhadného důvodu opakuje část textu. Jde sice známku jisté ukvapenosti finalizace, ale po věcné stránce to na kvalitě práce rozhodně neubírá.

7. Jiné přednosti a/nebo nedostatky, které neodpovídají výše uvedeným kritériím (jsou-li jaké).

Musím přiznat, že vypracování tohoto posudku je pro mne obtížné. V případě hodnocení diplomové práce Magdalény Gorčíkové totiž zřejmě nemám zcela objektivní odstup, neb diplomantka se rozhodla rozpracovat téma, které jsem si sám dříve ve své vlastní práci vytýčil do budoucna jako prioritní (kognitivní kulturní kapitál a jeho role v teorii kulturní mobility). Navíc se v průběhu doby stala mou spoluautorkou a některé myšlenky proto vznikaly ve vzájemné diskusi. Na její práci velmi oceňuji detailní rozpracování konceptu pro-čtenářského klimatu, které považuji za originální a prohlubující poznatky zahraničních sociologů, kterými jsme byli inspirováni (viz např. studie J. Crooka, P. De Graafa a kol. či komparativní přístup J. Kelleyho). Zejména pak považuji za cenné zdůraznění perspektivy reciproční interakce rodičů s dětmi ve vztahu k utváření čtenářství, což adekvátně rezonuje s poznatky soudobé kulturologické (post-bourdieuovské) kvalitativní větve americké sociologie zkoumající roli kulturních zdrojů v mezigenerační reprodukci (A. Laerau, M. Lamont).

8. Náměty na diskuzi při obhajobě práce.

V souladu s výše uvedeným, navrhuji u obhajoby detailněji představit koncepci kognitivního typu kulturního kapitálu. Zejména bych pak uvítal diskusi jeho významu při testování teoretického modelu kulturní reprodukce (neomarxistické východisko z 60. let) v kontrastu ke konsensuální perspektivě novější teorie kulturní mobility rozvíjené na pozadí individualizačních proměn pozdně moderních společností.

Pokud by u obhajoby vznikl prostor, pak se lze také věnovat i následujícím otázkám. V jakých dalších kulturních činnostech/ artefaktech autorka spatřuje možné zdroje kognitivního kulturního kapitálu? A jak vidí budoucnost čtení v době, kdy se hovoří o počátku zániku (tištěných) knih? Nebudou o školním úspěchu a následném úspěchu na trhu práce rozhodovat spíše jiné zdroje resp. schopnosti (např. práce s internetem)?

Celkové hodnocení práce:

Magdaléna Gočíková ve své diplomové práci jasně předvedla, že umí v kontextu dosavadního poznání formulovat výzkumný problém, vyhledat informace z relevantní odborné literatury, stanovit si cíle analýzy a operacionálně definovat klíčové dimenze sledované problematiky. Prokázala schopnost pokročilé analýzy kvantitativních dat, jakož i srozumitelně formulovat závěry a interpretovat svá zjištění. Formální stránky sociologické práce, jako odkazový a citační aparát, strukturace textu atd., jsou u ní samozřejmostí. Diplomovou práci proto doporučuji k obhajobě s návrhem na hodnocení „výborně“. V duchu výše uvedených poznámek a námětů doporučuji M.

Gorčkové předloženou studii dále rozšířit a dopracovat do podoby rigorózní práce; případně, projeví-li zájem o další studium, věnovat se tomuto poutavému tématu v disertační práci.

Datum: 18. 6. 2011

Podpis: